

Демократичне лідерство як ресурс модернізації держави

Андрій Мішин,

кандидат політичних наук,
директор Державного інституту
сімейної та молодіжної політики

Стаття присвячена актуальній методолого-практичній проблемі лідерства у державному управлінні. Встановлено потенційний зв'язок між демократичним лідерством та стратегічним менеджментом модернізації держави. Розглянуто трактування поняття демократичного лідерства в різних галузях науки, виявлено спільні ознаки та розбіжності в його тлумаченні.

Ключові слова: державне управління, демократичне лідерство, стратегічний менеджмент, модернізація держави.

This article is devoted to the actual methodological and practical problem of the leadership in public administration. Potential connection is set between democratic leadership and strategic management in the modernization of the state. Considered interpretation of the term democratic leadership in different fields of science, found common features and differences it's determined.

Keywords: public administration, democratic leadership, strategic management, modernization of the state.

Статья посвящена актуальной методолого-практической проблеме лидерства в государственном управлении. Установлена потенциальная связь между демократическим лидерством и стратегическим менеджментом модернизации государства. Рассмотрено трактовка понятия демократического лидерства в разных областях науки, выявлены общие признаки и расхождения в его толковании.

Ключевые слова: государственное управление, демократическое лидерство, стратегический менеджмент, модернизация государства.

Постановка проблеми. Реалізація Програми економічних реформ на 2010–2014 роки „Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, запропонованої Президентом України В. Януковичем, має забезпечити побудову сильної та сучасної європейської демократичної держави з потужною економікою, створити умови для гідного життя кожного громадянина шляхом реформування державного управління, підвищення ефективності соціальної політики, модернізації базових галузей економіки, формування сприятливого середовища для розвитку бізнесу та приватної ініціативи.

Разом з тим, очевидним є те, що сформована у 2010 році „дієздатна команда реформаторів” не має спільного бачення щодо проведення реформ та певною мірою втратила стратегічну ініціативу: накопичуються нерозв’язані проблеми у соціально-економічній сфері, гальмуються процеси подолання структурних дисбалансів, технологічної модернізації, а тому – уповільнюється формування ефективної економічної бази для соціальних перетворень. Наведемо кілька прикладів: відновлюються ліквідовані на першому етапі адміністративної реформи органи центральної виконавчої влади; з’являються нові міністерства, створення яких не було передбачено цією програмою. У липні 2013 року Європейський Союз, із формулюванням „за відсутності прогресу”, відмінив рішення про надання траншу на допомогу у проведенні реформи державної служби в Україні. Ці та інші чинники негативно впливають на імідж влади, електоральної підтримки правлячої політичної коаліції.

Варто зазначити, що не зважаючи на гостроту, проблема не нова. Ще у 2005 році, аналізуючи стан справ у „постреволюційній Україні”, відомий англійський дослідник Джеймс Шерр убачав (як і чимало інших західних дослідників) проблеми тодішньої української влади в „еклектизмі”, „амбівалентності”, „слабкості лідерства й координації”. Особливо багато застережень у Д. Шерра було до президентського лідерства, оскільки вважав це лідерство, радше духовним, аніж політичним. Третій Президент України, на думку британця, під час каденції мав схильність змішувати лідерство з „інспіраціями” („натхненництвом”) [1].

Протягом останніх двох років проблема слабкості координації виконавчої влади на політичному порядку денному України не стоїть. Зазначимо також, що за результатами соціологічних досліджень протягом трьох років діючий Президент України має безсумнівний найвищий політичний рейтинг в державі. Разом з тим, наявність гостроти проблеми слабкості політичного лідерства яскраво спостерігається на рівні вищого менеджменту центральних органів виконавчої влади – безпосередньо відповідальних за проведення реформ у відповідних галузях.

Зауважимо, що багато голів держав пострадянського простору є беззаперечними політичними лідерами в своїх країнах. Йдеться, перш за все, про Президентів Російської Федерації, Білорусі, Казахстану та Узбекистану. Як це співвідноситься із об’єктивною потребою у побудові

в країнах СНД численних демократичних інститутів сучасного типу? Адже без пришвидшеної політичної модернізації нові незалежні держави пострадянського простору приречені на самоізоляцію, на глухоту непорозуміння у демократичному світовому співтоваристві. Модернізація – процес, покликаний примножити економічні і політичні можливості країн пострадянського простору. Стосується це й України. Варто зазначити, що питання забезпечення стратегічної конкурентоспроможності на світових ринках визначає актуальність проблематики демократичного лідерства. Її актуальністю обумовлена перспективність науково-теоретичних і прикладних досліджень щодо концептуальних засад реформування (модернізації) державного управління, що мають за мету науково-теоретичне забезпечення реалізації адміністративної та політичної реформ в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Реформування (модернізація) державного управління є одним із пріоритетних напрямів сучасних наукових досліджень, що базуються на різноманітних наукових підходах до аналізу вказаної проблематики. Зарубіжні дослідники, зокрема Г. Алмонд, Ш. Ейзенштадт, Р. Інглхарт, С. Ліпсет, Ф. Легран, Ж.-Ф. Ліотар, Д. Пауелл, Л. Пай, О. Торнквіст, Ю. Хабермас та інші досліджували окремі аспекти реформування владних інституцій в контексті розробки теорії політичної модернізації суспільства та держави. Теоретичні засади реформування (демократизації) політичної системи країн пострадянського простору активно розробляють провідні російські вчені О. Ахієзер, Л. Васильєв, А. Володін, Г. Ділігенський Ю. Дунаєва, М. Ільїн, С. Катаєв, В. Красильщиков, А. Мельвіль, В. Пантін, Л. Поляков, В. Хорос, В. Федотова, М. Шамхалов.

Окремі аспекти модернізації владних відносин досліджені в роботах українських учених, зокрема В. Бабкіна, В. Бакуменка, В. Бебика, В. Князева, І. Кресіної, А. Кудряченка, Б. Кухти, Ю. Левенця, М. Михальченка, А. Пойченка, В. Ребкала, Ф. Рудича, С. Рябова, В. Танчера, С. Телешуна, В. Тертички, Ю. Шайгородського, Л. Шкляра, В. Якушика та інших.

Аналіз досліджень щодо організаційного лідерства, розвитку професійних якостей особистості державного діяча а також психологічних умов розвитку професіоналізму особистості в системі підготовки й перепідготовки вищих державних службовців наводиться в роботах зарубіжних учених І. Адізеса, М. Альберта, М. Вудкока, Е. Карлоф, Дж. Максвелла, М. Мескона, С. Седерберга, Д. Френсиса та інших.

Ґрунтовному теоретичному аналізу політичного лідерства присвячено значну кількість публікацій. Це, зокрема, праці зарубіжних вчених М. Аріка В. Зоріна, Л. Ликошиної, Е. Задорожнюка, М. Фіша, а також вітчизняних дослідників – Н. Бокало, А. Коваленка, Володимира Мейтуса, Віктора Мейтуса, М. Михальченка, А. Пахарєва, Ю. Павленка, Ф. Рудича, С. Трохимчука, Ю. Шайгородського, В. Цветкова.

Водночас, проблемні питання, пов'язані із феноменом демократичного лідерства як стратегічним ресурсом державного управління в умовах демократизації політичної системи у перехідних суспільствах, залишаються поза увагою вітчизняних та зарубіжних дослідників і потребують подальшої наукової розробки.

Мета статті полягає у встановленні потенційного зв'язку між демократичним лідерством та стратегічним менеджментом модернізації держави, зокрема щодо реформування державного управління.

Вклад основного матеріалу. Практика доводить, що тільки в ролі лідера керівникові вдається виступати агентом реформ, змін і перетворень. Зрозуміло, що завдання демократичних перетворень вимагають й особливого політичного й організаційного лідерства – демократичного. При цьому регулярний менеджмент дозволяє добитися ефективності професійної діяльності в тільки короткостроковій перспективі, але тільки організаційне лідерство в рамках стратегічного менеджменту може забезпечити ефективність управлінської діяльності в кризових ситуаціях. Виходячи із загроз та ризиків глобального світу, а також наявності об'єктивних циклічних кризових явищ на різних етапах становлення сучасної демократичної конкурентоспроможної держави дедалі більшої актуальності набуває завдання діагностики й розвитку лідерських якостей державного управлінця як демократичного лідера. Однак успішність розв'язання проблеми багато в чому залежить від точності визначення поняття „лідерство”.

Тому уточнимо зміст понять „організаційне лідерство” і „демократичне лідерство”. У англійських теоріях менеджменту під організаційним лідером (*organizational leader*) переважно розуміється перша особа організації, тобто керівник, який займає певну посадову лідерську позицію. У політичних документах Європейського Союзу термін (*democratic leadership*) означає все ж більше „демократичне керівництво” у контексті демократичного стилю публічного управління. Разом з цим у більшості перекладів політичних документів ЄС та англійських посібників з менеджменту нам пропонується слово „лідерство”. Автор дослідження вважає, що це скоріше за все обумовлене наявністю у слові „*leadership*” еквівалентів відразу двох понять української мови „лідерство” і „керівництво”.

Специфіка багатьох вітчизняних та російських досліджень проблеми „лідерства” полягає в частковому або повному протиставленні понять „керівництво” (яке розуміється як формальне „лідерство”) і „лідерство” (звичайно неформальне „лідерство”). При цьому стосовно неформально організованих груп виділяються різні типи лідерів: емоційний лідер – той, хто підтримує настрій у групі; професійний лідер – найуспішніший професіонал групи; інтелектуальний лідер – ерудит. У такому підході під організаційним демократичним лідером розуміють людину, яка краще за інших здатна організувати команду й вести її за собою.

Ми не протиставляємо поняття організаційного „лідерства” і „керівництва”, враховуючи, що історично вони виникли із одного джерела. По суті, поняття „керівництво” є офіційно санкціоноване (штучне, формалізоване) „лідерство”. Тобто, „керівник” наділяється формальними повноваженнями, необхідними для здійснення управлінських функцій, що споконвічно входили до компетенції „лідера”. При цьому вважали, що інші повноваження й функції він „опанує сам” і поведе групу (суспільство) за собою. Очевидно, що ефективність сучасного керівника (державного діяча) багато в чому пов’язується з виконанням їм не лише формальних функцій публічного управління, але й відповідних лідерських функцій.

Дослідження лідерства й лідерських якостей – предмет дослідження науковців різних галузей знань. Мислителі різних часів задавалися питаннями про те, чому одна людина стає лідером, а інша ні, у чому відмінність одного лідера від іншого тощо. Через міфологічні та біблійні сюжети люди намагалися сформувати власні уявлення про „героя, месію”, виокремити їх особистісні якості. Однією з перших спроб узагальнення лідерських якостей у вигляді своєрідних „рекомендацій” був трактат „Державець” Н. Макіавеллі. Розвиток суспільних наук – психології, політології, соціології сприяв пошуку нових методологічних підходів, ефективного діагностичного інструментарію.

Наявність або відсутність необхідних особистісних якостей є визначальними у процесі становлення лідера, формування відповідних умінь і навичок. лідерських якостей значною мірою визначає, чому одні керівники стають ефективними лідерами у своїх підрозділах, і чому інші не сприймаються групою (суспільством) в якості лідерів. При цьому не викликає сумніву, що лідерські якості керівника силової структури або начальника міського управління освіти можуть суттєво відрізнятись саме в контексті демократичного лідерства. Це створює необхідність дослідження лідерських якостей керівника органів державного управління відповідно до конкретних умов професійної діяльності, зокрема на різних рівнях державного управління.

Відомий американський вчений, фахівець з питань демократичного лідерства та стратегічного менеджменту Уоррен Бенніс [2] виділяє шість важливих якостей, необхідних сучасному лідеру, зокрема державному управлінцю:

- направлене бачення – чітке розуміння своєї мети і дій як професіонала і особистості, здатність проявляти завзятість при невдачах і навіть провалах;
- внутрішня пристрасть – прагнення скористатися можливостями, які представляє життя;
- цілісність – вірність своїм принципам, бажання й вміння вчитися в інших людей і працювати з ними;
- довіра (надійність) – здатність заслужити довіру інших;
- допитливість – прагнення до самоосвіти й самовдосконалення;

- відвага – готовність експериментувати, випробовувати нове, ризикувати.

Інший американський дослідник – Р. Стогділ [3] проаналізував результати сотень характерологічних досліджень, запропонував особистісні характеристики успішного керівника у демократичному суспільстві, які певної мірою відповідають розумінню феномену „демократичного лідерства” у перехідних суспільствах:

- упевненість у собі й цілісність особистості;
- активність і готовність (прагнення) до виконання завдань;
- рішучість і завзятість у досягненні цілей;
- сміливість і оригінальність щодо розв’язання проблем;
- прагнення виявити ініціативу у складних ситуаціях;
- готовність відповідати за наслідки своїх рішень і вчинків;
- уміння знімати міжособистісну напругу, толерантність, терпимість і стійкість стосовно труднощів;

- здатність впливати на поведінку інших людей, вміння організувати ефективну спільну діяльність, об’єднуючі колеґ навколо виконання поставлених завдань.

Зрозуміло, що ціла низка характеристик, таких як жорстокість, безпринципність, підозрілість, готовність діяти за принципом коли „мета виправдовує засоби”, здатність до порушення обіцянок тощо – не відповідають критеріям „демократичного лідерства”.

Тобто „демократичне лідерство” включає в себе отримання влади виключно за результатами свободних та прозорих демократичних виборів. Це розв’язує три основні проблеми, що пов’язані з політичним лідерством:

- 1) отримання, завоювання влади;
- 2) здійснення, реалізація лідерства;
- 3) збереження, підтримка лідерства.

Ризики щодо спроб недемократичного збереження лідерства на державному рівні в українських політичних реаліях останнього десятиліття досить точно передбачив відомий український вчений М. Михальченко: „Якщо група політичної еліти, клан приведе до влади персону, яка не здатна змусити органи влади діяти ефективно в інтересах більшої частини народу, ця персона і сили, що привели її до влади приречені на історичну поразку. Лідер і режим здатні завдати величезної шкоди власними діяльністю або бездіяльністю, хоча цілком ефективні для утримання влади” [4, с. 87].

Розглянемо основні функції державного керівництва, які можна визначити при застосуванні ідеї демократичного лідерства. Ці функції можна віднести до двох основних типів – внутрішні та зовнішні функції. Внутрішні функції пов’язані з діяльністю керівника усередині відповідного органу державного керування, а зовнішні – з його діяльністю в суспільстві як виразника конкретних ідей модернізації держави.

Стратегічна функція. Ця функція відображає у першу чергу здатність конкретної особистості бути лідером. Чим глибше стратегічне бачення лідера, чим більше його здатність щодо розуміння ситуації, оцінки тенденцій і подій, тим більше прав на лідерство може пред'явити індивід. Стратегічна функція стосується як зовнішніх ситуацій і подій так і внутрішніх процесів підвищення ефективності діяльності конкретного органу державного управління.

Інтегративна функція. Ця функція демократичного лідера має як внутрішню так і зовнішню компоненти. Вона спрямована на узгодження інтересів і думок, позицій і цілей як усередині організації, так і у діалозі лідера як представника влади із структурами громадянського суспільства.

Комунікативна функція. Ця функція також визначається встановленням зв'язків між демократичним лідером і окремими групами людей в суспільстві. І чи не найважливіша функція демократичного лідера – *функція розв'язання проблем.*

Зрозуміло, що в процесі своєї безпосередньої діяльності лідер зіштовхується із безліччю проблем і завдань. Від їх ефективного вирішення залежить впевненість колег і суспільства в цілому, щодо здатності демократичного лідера забезпечити досягнення спільних довгострокових цілей.

Висновки. Впровадження в життя ідеї демократичного лідерства дозволяє значно підвищити ефективність застосування стратегічного менеджменту щодо модернізації держави, зокрема реформування державного управління. Йдеться про ефективне використання унікального потенціалу демократичного лідерства у подоланні викликів сучасності, а також у просуванні основних демократичних цінностей розбудови України як демократичної, правової, конкурентоспроможної держави.

Методологічні підходи щодо демократичного лідерства як стратегічного ресурсу модернізації держави у практичному вимірі доцільно використовувати при розробці програми розвитку лідерських якостей, зокрема – Президентського кадрового резерву „Нова еліта нації”, а також для слухачів Національної академії державного управління при Президентіві України із застосуванням інноваційних методів навчання.

Література:

1. **Sherr J.** Realizm about Ukraine. – Part 1. – Internal Conditions/ James Sherr. – Conflict Studies Researnds Centre of UK Defense Academy (05/32) 28 June 2005.
2. **Bennis W.** On Becoming a Leader / W. Bennis. – N.Y. : Addison Wesley, 1989/1994.

3. **Stogdill R.** Handbook of Leadership. A survey of theory and research / R. M. Stogdill. – N.Y., 1974.

4. **Михальченко М.** Українське суспільство : трансформація, модернізація чи лімітроф Європи? : Монографія / Микола Михальченко. – К., 2001.

УДК 321.323

Медіатизація політики та політизація ЗМІ як тенденції політичного процесу в Україні

Інна Костира,

кандидат політичних наук,
проректор Київського національного
університету культури і мистецтв,
директор Інституту журналістики
і міжнародних відносин

Проаналізовано тенденції медіатизації політики та політизації ЗМІ в сучасному політичному процесі України. Показано, що вони активно впливають на формування суспільної свідомості, на діяльність політичних лідерів та інститутів, використовуються як засоби ведення політичної боротьби, просування тих чи інших політичних проектів.

Ключові слова: медіатизація політики, політизація ЗМІ, політичний процес, політична боротьба, маніпуляція свідомістю населення.

The tendencies of mediatization of politics and politicization of the media in modern political process in Ukraine are analyzed. It is shown that they actively influence the formation of social consciousness, the activities of political leaders and institutions and are used as means of political struggle, promotion of certain political projects.

Keywords: mediatization of politics, politicization of media, the political process, political struggle, manipulation of public consciousness.